

ВАГОМИЙ ВНЕСОК ДО УКРАЇНСЬКОЇ БІОБІБЛІОГРАФІЇ

Про серію біобібліографічних нарисів «Дитячі письменники України» Національної бібліотеки України для дітей

У межах вітчизняної бібліотечної системи провідні дитячі бібліотеки України є науково-дослідними, інформаційними, консультативними, координаційними та організаційно-методичними центрами з питань бібліотечно-інформаційного обслуговування, організації та вивчення дитячого читання. У сфері біобібліографічної діяльності привертає увагу доробок Національної бібліотеки України для дітей, що була і залишається науково-методичним, бібліографічним та інформаційним центром дослідження книговидання для дітей в Україні. Так, беззаперечним здобутком останніх років є серія біобібліографічних нарисів «Дитячі письменники України» [1–6], заснована 2009 р. задля збереження, систематизації та популяризації відомостей про провідних діячів вітчизняної літератури для дітей. За цільовим і читачьким призначенням — це науково-допоміжні біобібліографічні нариси, спрямовані допомогти в науково-дослідній роботі науковцям, аспірантам, студентам, учителям, працівникам бібліотек та інформаційних служб. Серію вирізняє науковість підходів і вичерпність представленої інформації, що засвідчує високий фаховий рівень бібліографів, які її творять — Н. О. Гаждан, Н. В. Загайної та О. М. Тімочки.

Упродовж 2009–2016 рр. вийшло друком 6 випусків. Спільним усіх видань є наявність: фахових, зазвичай найбільш вичерпних на момент виходу, нарисів життя і творчості письменника; автобіографій (зазвичай унікальні, написані для видання чи віднайдені в архіві) чи інтерв'ю; списку основних дат життя і творчості (створені на основі відомостей, наданих особисто автором або його родиною, архівів); вичерпної бібліографічної частини, що містить як типові для біобібліографії літературні розділи («Видання творів», «Публікації у збірниках», «Публікації у періодичній пресі», «Іншомовні видання», «Література про письменника», «Web-бібліографія»), так і ті, що характерні саме дитячим письменникам (скажімо, «Публікації у читанках, хрестоматіях, навчальних посібниках», «Письменник про літературу та мистецтво для дітей» тощо), а також такі, що

розкривають іншу, доволі різнобічну діяльність персони (наукову, редакторську, журналістську тощо); значний масив допоміжних показників (іменного, художників-ілюстраторів, місць видань творів письменника, видавництв та ін.). Матеріали у розділах подані за хронологією публікацій, у межах розділу — за абеткою прізвищ авторів та назв творів.

Попри дотримання загальних вимог до видань такого типу, кожен нарис має свої особливості та укладається у тісній співпраці з письменником чи його родиною, що підвищує якість та цінність видання.

Першим з'явився показчик, підготовлений до 75-річчя від дня народження Володимира Григоровича Рутківського [1] — лауреата Національної премії імені Т. Г. Шевченка, премії імені Лесі Українки та фактично всіх найвагоміших вітчизняних літературних відзнак доби Незалежності. Джерелами пошуку окрім традиційних для такого роду видань державних літописів книг, газетних і журнальних статей, рецензій, стали каталоги та картотеки національних бібліотек України, а також бібліотеки Національної спілки письменників України, Одеської обласної бібліотеки для дітей імені Н. К. Крупської, особистий архів В. Г. Рутківського та мережеві ресурси. У бібліографічній частині розкрито як творчість письменника для дітей, так і його поетичний доробок, вміщено розділи «В. Рутківський — журналіст, літературний критик, публіцист», «В. Рутківський — перекладач», «В. Рутківський — упорядник і редактор», «Участь у літературному та громадському житті», котрі розкривають у всій повноті багатогранну натуру письменника. Допоміжний апарат видання складався з урахуванням специфіки книговидання для дітей, де ілюстратор є співавтором, тому поряд із типовими показниками (іменний, періодичних видань, видавництв тощо) містить «Іменний показчик художників-ілюстраторів».

Наукової ваги виданню додає ґрунтовна розвідка Н. П. Марченко, що на той час була першим вичерпним узагальненням творчого доробку письменника та єдиним повноцінним біографічним нарисом про нього¹, а також спеціально написана найбільш повна автобіографія В. Г. Рутківського та вивірений список основних дат його життя і творчості.

Певною мірою саме цей нарис заклав основу для упорядкування всієї серії, а також засвідчив, що бібліотеки для дітей можуть і хочуть створювати ґрунтовну наукоємну біобібліографічну продукцію, за-

¹ Згодом вийшла друком монографія: Марченко Н. П. Володимир Рутківський: тексти долі : біогр. нарис / Наталя Марченко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Тернопіль : Богдан, 2014. — 414, [17] с. : іл.

безпечуючи джерельну базу досліджень у сфері книговидання для дітей і дитячої літератури України.

Упродовж 2010–2011 рр. тривала робота над дослідженням творчої долі класика сучасної дитячої літератури, знакового українського письменника ХХ ст. Всеволода Зіновійовича Нестайка. Створений у підсумку біобібліографічний нарис [2] був за життя письменника і залишається досі найвагомішим виданням, присвяченим цій непересічній особистості. Зокрема об'ємна (більше 5 авт. арк.) розвідка Н. П. Марченко «Сонячний зайчик людської самотності» вперше вводить до наукового обігу низку відомостей про долю Нестайка, історію видання його текстів, систематизує та цілісно розкриває творчий доробок. Як і в попередньому виданні залучена значна джерельна база (зокрема, окрім згадуваних, фонди Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського, домашній архів родини Нестайків), а типові розділи в бібліографічній частині доповнені такими як «Драматичні твори» (на жаль, мало znana частина творчого спадку письменника), «Аудіовізуальні матеріали», «Бесіди, інтерв'ю з письменником», «Викладання творів В. З. Нестайка, сценарії за творчістю письменника, методичні та бібліографічні матеріали». Так само й допоміжний апарат окрім іншого містить унікальну вибірку «Список театральних вистав за творами В. З. Нестайка» (відгуки на вистави розміщені за описами постановок).

Третій випуск серії присвячений поетові, освітньому та культурному діячеві Анатолію Леонтійовичу Качану [3]. Окрім розлогої розвідки про письменника, історію друку та специфіку його творів, нарис містить оригінальну статтю В. Г. Рутківського про свого багатолітнього товариша, а також унікальні автобіографічні нотатки, написані А. Л. Качаном для видання, та перелік основних дат його життя та творчості. Серед джерел бібліографії, уже традиційно для серії, — особистий архів письменника та фонди провідних книгозбірень країни. Бібліографічну частину тематично розширено розділами «А. Качан — перекладач», «А. Качан — журналіст, упорядник», «Аудіовізуальні матеріали», «Письменник про творчість, літературу та мистецтво», «Методичні матеріали, сценарії за творами поета». Допоміжний апарат серед іншого містить список віршів А. Л. Качана, покладених на музику.

Четвертий випуск серії розкриває долю та творчий доробок відомого майстра слова, лауреата літературної премії імені Лесі Українки Бориса Панасовича Комара [4]. Поряд із нарисом життя та творчості письменника видання містить одне з останніх інтерв'ю з ним. Значну частину відомостей вперше введено до обігу, завдячуючи використанню домашнього архіву письменника. У бібліог-

рафічній частині є унікальний розділ «Редагування, упорядкування, літературна обробка Б. П. Комара», що розкриває діяльність письменника по впорядкуванню спогадів, редагуванню та виданню творів інших авторів.

Більше двох років працювали автори над підготовкою п'ятого в серії біобібліографічного нарису, присвяченого поетові, прозаїкові, драматургові, перекладачеві та теоретикові дитячої літератури Наталі Львівні Забілі [5]. За 60 років творчого життя вона написала майже 200 творів для дітей і першою в Україні була удостоєна літературної премії імені Лесі Українки. Присвячене письменниці дослідження Н. П. Марченко є нині найбільш повним і цілісним варіантом прочитання цієї складної непересічної долі та значного доробку. Так само найбільш повним і вивіреним є вміщений тут перелік основних дат життя та творчості Наталі Забіли.

Хронологічні межі здійсненого добору: 1925 р. – листопад 2015 р., а джерельна база включає в себе попри інше іменний фонд Н. Л. Забіли в Архіві-музеї літератури і мистецтва України. Бібліографічна частина видання містить близько півтори тисячі позицій і складається із 12 розділів: «Видання творів Н. Л. Забіли», «Публікації у збірниках», «Публікації у читанках, хрестоматіях та навчальних виданнях», «Публікації у періодичній пресі», «Іншомовні видання», «Н. Л. Забіла — перекладач», «Редакція, обробка, упорядкування Н. Л. Забіли», «Аудіовізуальні матеріали», «Н. Л. Забіла про творчість, літературу, мистецтво», «Література про життя та творчість Н. Л. Забіли», «Методичні та бібліографічні матеріали, сценарії, лібрето за творами Н. Л. Забіли», а також розділ «Листи Н. Л. Забіли», що містить анотовані посилання на наявні в архіві листи письменниці, цікаві з погляду дослідника історії дитячої книги та літератури.

Останній на сьогодні біобібліографічний нарис серії присвячений письменникові-казкареві, літературознавцеві, перекладачеві та науковцеві Юрію Феодосійовичу Ярмишу [6]. Серед інших він вирізняється тим, що відображає як літературну, так і значну наукову та журналістську діяльність письменника, а вміщений у виданні нарис життя і творчості героя є спробою відстороненого осмислення постаті, яка органічно суміщала в собі глибоку національну свідомість із успішною самореалізацією в межах радянської системи, в умовах якої їй випало жити.

Підготовлені для кожного видання серії наукові розвідки Н. П. Марченко заслуговують на окрему увагу. Дослідниця прагне вивірити й узагальнити відомості про доробок і життєвий шлях письменника, розкриває історію видання його книг, їх інтерпретації

у суспільстві, дає новітнє прочитання текстів, які не втратили актуальності для сучасних дітей, і фахову оцінку місця та ролі тих, що нині вже є фактом історії. Оскільки творчість українських дитячих письменників довгий час залишалася поза науковим дискурсом, ці нариси нині є найбільш повними та цілісними науковими дослідженнями щодо даних персон.

Загалом серія стала першою в Україні, що з такою повнотою та ґрунтовністю представляє дані особистості. Автори, не обмежуючись власне творчістю письменників для дітей, розкрили в належному обсязі увесь обшир їхньої літературної, публіцистичної, редакторської, перекладацької, громадської тощо діяльності. Тим самим було знищено стереотипне уявлення про «дитячість» буття та діяльності цих митців. Серія засвідчує їхню значну роль у науковому, культурному та суспільно-політичному житті країни.

Із метою популяризації видання серії представлені на сайті бібліотеки (див.: «Електронна бібліотека методико-бібліографічних матеріалів» (<http://www.chl.kiev.ua/mbm/Book/Genre/52>).

Підсумовуючи, хочеться наголосити, що зростання нині інтересу до біобібліографічної інформації про дитячих письменників викликане усвідомленням внеску дитячої книги у формування громадян України та розумінням важливості біографічних джерел для вивчення персонального внеску письменників, які пишуть для дітей, у розвиток культури, освіти та мистецтва. Дана серія стала зразком і поштовхом для серйозної роботи над укладанням подібного роду біобібліографічних видань у різних регіонах країни, поширюючи тим самим ідею достойного збереження та наукового опрацювання здобутків дитячої літератури України, історії книжкової справи та мистецтва.

1. Володимир Григорович Рутківський : «Яке то неймовірне щастя — бути просто людиною!»: біобіогр. нарис / Держ. заклад «Нац. б-ка України для дітей» ; авт. вступ. ст. Н. П. Марченко ; бібліограф-уклад. Н. О. Гажаман. – Київ : [б. в.], 2009. – 78 с. : 1 портр. – (Дитячі письменники України).
2. Всеволод Нестайко: «Я все життя писав саме для дітей — писав з любов'ю, болем і тривогою»: біобіогр. нарис / авт.-уклад. Н. О. Гажаман ; авт. літературознав. ст. Н. П. Марченко ; наук. ред. Л. П. Каліберда. – Київ : [б. в.], 2011. – 96 с.: ілюстр. – (Дитячі письменники України ; вип. 2).
3. Анатолій Качан: «Я ще не виписався як поет незабутніх дитячих вражень» : біобіогр. нарис / Держ. закл. «Нац. б-ка України для дітей» ; авт.-уклад. Н. В. Загайна ; авт. літературознав. ст.

- Н. П. Марченко. – Київ : [б. в.], 2012. – 64 с. – (Серія «Дитячі письменники України ; вип. 3).
4. Борис Комар: «Найдорожчий маєте скарб — добру душу» : біобібліогр. нарис / Нац. б-ка України для дітей ; авт.-уклад. Н. В. Загайна, О. М. Тімочка. – Київ : [б. в.], 2013. – 72 с. – (Серія «Дитячі письменники України» ; вип. 4).
 5. Наталя Забіла: «З дітьми треба розмовляти так, щоб їм було і цікаво, і зрозуміло» : біобібліогр. нарис / Нац. б-ка України для дітей ; авт.-уклад. Н. В. Загайна, О. М. Тімочка ; авт. літературнозн. ст. та розділу «Листування Н. Л. Забіли» Н. П. Марченко. – Київ : [б. в.], 2015. – 187 с. : портр. – (Серія «Дитячі письменники України»; вип. 5).
 6. Юрій Ярмиш: «Вивчайте скарби рідного фольклору, і фантазія ваша заграє, народить нові казкові образи» : біобібліогр. нарис / Нац. б-ка України для дітей ; авт.-уклад. О. М. Тімочка ; авт. літературнозн. ст. Н. П. Марченко. – Київ : [б. в.], 2016. – 96 с. : портр. – (Серія «Дитячі письменники України»; вип. 6).

Яценко О. М.,
завідувач відділу формування
біобібліографічного інформаційного ресурсу
Інституту біографічних досліджень НБУВ,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник (Київ).